

Од Котора до Дубровника простирала се Травунија или Конавле. На јужноме крају данашње Херцеговине била је ова мала кнежевина од прилике у оном крају, коме је средиште варош Требиње. По том је граничила на југу Зетом, а на истоку правом Србијом.

Приморје од Дубровника до залива стонског (Stagno) звахе се Захумље. Отуда на север повлачила се међа јамачно до Неретве, а до оних планина, које су делиле тадању Хрватску од Србије. И ова је кнежевина захватала део Херцеговине, и то онај део, где данас леже вароши Гацко и Невесиње. Можда је овамо спадао и најсевернији крај Црне Горе. Та је област такођер допирала на истоку до праве Србије.

Неретва или Поганија простирала се дуж приморја од залива стонског до ушћа Цетине. Један део ове кнежевине беше висораван од Думна, што је допирао до хрватске области Лијевна, бејаше дакле најсевернији котар данашње Херцеговине. Неретви су припадала и многа острва. Становници ове области, Неретљани или Погани, као што их називаху остали Срби, што за дуго не хтеше примити Хришћанство, живели су вековима у најнеограниченијој независности. Као веома одважни гусари посташе страшило на мору, па су често побеђивали и Млечане. По својим разбојничким нагонима они су и на копну често пустошили и Захумље и Травунију.

Права Србија лежала је источно од Зете, Травуније и Захумља, и заузимала је данашње југоисточне срезове Босне, за тим Стару и данашњу Србију до Ибра и Мораве. Од свију српских провинција заузимала је највећи простор, јер је испрва и Босна, као што се чини, била део Србије. Али се Босна на скоро одвоји, и док су остали српски крајеви стакно бики уједињени, Босна се све већма одвајала од ове заједнице, и она долази у историји час као независна држава, час као васал угарске круне; само се за неко време прелазно једини са Србијом. Стара Босна налази се од прилике у истим међама као и данашња, осим северозападног краја, за који већ знамо, куд је припадао.

Осим ових шест већих помињу хроничари још и више мањих области, које су кад што бивале чувене. Поменућемо овде само жупанију Расу или Рашку, која је управо Србији припадала, али је међутим имала особиту важност, што је Немања овде основао средиште, око којег је прикупио српске земље, и што су Мађари и Немци по тој области назвали Србе „Рајцима" и „Рацима" (Raitzen и Ráczok).

За историју српскога народа у првом веку, пошто се настанио, имамо само мало и непоузданих гласова. Из причања „у пурпuru рођеног" Константина толико се дознаје, да су осим Неретљана, који осташе верни својој прастарој незнабожачкој вери, Срби и Хрвати после свога настанка наскоро примили Хришћанство. У веру их преобраћаше свештеници, које је Ираклије из Рима позвао. Могуће је, да су досељеници Срби и Хрвати примили Хришћанство поглавито по захтеву Византије, не хтевши се противити оној сили, којој су имали да захвале на новој постојбини, и чију су врховну власт још онда јамачно својевољно признавали. Да се овим првим преобраћајем Хришћанство није дубоко укоренило код Срба и Хрвата доказује факат, што је византијска влада после неколико векова нашла за нужно, да их поново преобраћа. Као што се чини, није се хришћанска вера ни уједном случају силом ширила; а што су се Срби и Хрвати у вери колебали, то се може приписати пре њиховом индиферентизму и њиховим политичким установама, него некој